

Mis on filosoofia?

Indrek Reiland

School of Philosophy, University of Southern California

Minu eesmärgiks antud artiklis on pakkuda üht vaadet filosoofia olemuse, eesmärgi ja rolli kohta kaasaja maailmas. Artikli esimeses osas kirjeldan lühidalt nelja tänapäeva filosoofiat oluliselt mõjutanud filosoofiakontseptsiooni: ideaalkeele traditsiooni filosoofiamõistmist, tavakeele filosoofia arusaamu, Wittgensteini terapeutilis-deflatsionalistlikku kontseptsiooni ning kaasaegse filosoofilise naturalismi metafilosoofiat. Teises osas visandan Wilfrid Sellarsist inspireerituna filosoofiamõistmise, mis võimaldab meil näha kõiki eelnevalt käsitletud filosoofiakontseptsioone täitmas ühe ja sama projekti erinevaid osi ning mõista kesket osa kaasaja filosoofiast.

Märksõnad: metafilosoofia, Sellars, ilmnev pilt, teaduslik pilt

“... ilma kriitilise refleksioonita filosoofilise ettevõtmise enda üle ol-
lakse parimal juhul vaid potentsiaalne filosoof...”

Wilfrid Sellars (1991b, 3)

1. Sissejuhatus

Filosoofia olemuse, rolli ja olemasolu õigustatuse osas on viimase paari sajandi jooksul valitsenud radikaalne arvamuste paljus. Kui Edmund Husserl leidis, et inimkond vajab filosoofiat range teadusena, siis hiljuti lahkunud filosoof või pigem anti-filosoof Richard Rorty unistas sellest, et filosoofia traditsioonilises platonlik-kantilikus võtmes välja sureks ning senisest filosoofidest saaks kultuurilises “vestluses” osalevad avalikud intellektuaalid, kes kirjutavad poeme, poliitilisi traktaate ja kriitikat.¹ Kui Ludwig Wittgensteini ja tema nüüdisaegsete järgijate veendumuseks on, et filosoofia “jätab kõik nii, nagu see on”, siis Karl Marx ja mitmed tänapäeval tegutsevad praktilisemalt meelestatud filosoofid arvavad, et filosoofid peaksid maailma

Autori aadress: Indrek Reiland, University of Southern California, School of Philosophy, 3709 Trousdale Pkwy, Los Angeles, California, USA. E-post: reiland@usc.edu.

An abstract in English is available at the end of the article.

¹ Vt. (Husserl 1965), (Rorty 1979).

mitte ainult kirjeldama, vaid ka muutma.² Kui klassikalise filosoofiatraditsiooni järgi tegelevad filosoofid igaveste tõdedega, siis Hegeli kuulsad sõnad Minerva öökullist, kes sirutab tiibu ainult pimeduse laskudes, väljendavad historistlikku arusaama, mille kohaselt filosoofia võimuses on pelgalt kirjeldada antud ajaloolise eluvormi praktikaid ja uskumusi.³

Minu eesmärgiks antud artiklis on pakkuda üht vaadet filosoofia olemuse, eesmärgi ja rolli kohta kaasaja maailmas. Artikkel koosneb kahest osast. Esimeses kirjeldan lühidalt nelja tänapäeva filosoofiat oluliselt mõjutanud *positiivset* filosoofiakontseptsiooni: ideaalkeelee traditsiooni filosoofiamõistmist, tavakeele filosoofia arusaamu, Wittgensteini terapeutilis-deflatsionalistlik-ku kontseptsiooni ning kaasaegse filosoofilise naturalismi metafilosoofiat. Teises osas visandan Wilfrid Sellarsist inspireerituna filosoofiamõistmise, mis võimaldab meil *esiteks* näha kõiki eelnevalt käsitletud filosoofiakontseptsioone täitmas ühe ja sama projekti erinevaid osi ning *teiseks* mõista kesket osa kaasaja filosoofiast. Teises osas pakutav vaade filosoofia olemuse kohta ei ole seega esmajoones normatiivne: ma ei ürita ette kirjutada, milliseks filosoofia *peaks* saama. Pigem üritan *kirjeldada*, mida filosoofid tänapäeval teevad, kui nad filosoofiaga tegelevad ning implitsiitselt ka seda tegevust *õigustada*, väites, et see, mida me teeme, on midagi, mida teha on meie võimuses ja mis on tegemist väärt.

2. Neli filosoofiamõistmist

2.1 Filosoof kui meta-teadlane: ideaalkeelee traditsioon

Ideaalkeelee traditsiooni eelkäijaks peetakse tavaliselt Gottlob Freget ja sellesse kuuluvaiks üldjoontes Bertrand Russelli, *Tractatus*-aegset Ludwig Wittgensteini,⁴ Rudolf Carnapit jt. loogilisi positiviste, Willard van Orman Quine'i ja Nelson Goodmanit⁵ ning teisi, kes nende jälgedes astuvad.

Esimene moment, mis seda filosoofiatraditsiooni iseloomustab, on teaduse austamine ning see, et tavakeelt ja *common sense*'i ehk tavamõistust peetakse — Goodmanil väljenduses — “iidsete väärarusaamade varaidaks” (Cohnitz ja Rossberg 2006, 16). Mõned loogilistest positivistidest nägidki teatud etappidel filosoofia eesmärgina teaduskeelee analüüsi ning ühendtea-

² Vt. (Wittgenstein 2005), (McDowell 1996), (Horwich 2005a) ning (Marx 2005), (Wood 2001).

³ Vt. (Hegel 2002).

⁴ Paul Horwich väidab, et nii varane kui hiline Wittgenstein pooldasid üldjoontes terapeutilis-deflatsionistlikku metafilosoofiat (vt. Horwich 2005b) ning kui sellega nõustuda, siis ei saa Wittgensteini ideaalkeelee traditsiooni kuuluvaks pidada. Kaheldamatu on aga see, et Wittgenstein mõjutas oluliselt antud koolkonda.

⁵ Põhjaliku ülevaate Goodmanil metafilosoofilistest vaadetest annab (Cohnitz ja Rossberg 2006, ptk. 3).

duse loomist. Ka Bertrand Russell mainib erinevate teaduste ühendamist filosoofia ühe eesmärgina (Russell 1959). Teise momendina võiks esile tuua teaduse ja tavamõtlemise probleemsete mõistete taandamist millelegi, mida antud filosoof peab ontoloogiliselt mitteproblemaatiliseks. Nii näiteks üritas Russell veendunud fenomenalistina raamatus *Our Knowledge of External World* näidata, kuidas füüsika objektid saab taandada meelteandmetele, mis tema jaoks olid iseennast õigustavad ning probleemitud. Sellises reduktiivse empirismi vaimus on traditsiooniliselt loetud ka Rudolf Carnapi raamatut *Der Logische Aufbau Der Welt* ning sarnast projekti jätkas Nelson Goodman oma esimestes raamatutes *A Study of Qualities* ja *The Structure of Appearance*. Kolmas ning eelmistega seonduv oluline moment on eriline arusaam mõisteanalüüsist. Mainitud filosoofid ei leidnud, et piisab teadmisest, kuidas inimesed loomulikus keeles sõnu kasutavad. Eesmärgiks peeti ideaalse keele loomist ning filosoofiliste probleemide lahendamist *eksplikatsioonide* või *parafraside* abil — definitsioonide abil, mis elimineerivad probleemse osa mingi mõiste tavatähendusest, jättes alles oluliseks peetava osa.

2.2 Filosoof kui kartograaf või grammatik: Oxfordi tavakeele filosoofia ja Peter Strawson

On väidetud, et juba Berkeley ja Hume'i juurest (Kripke 1982, Roberts 2007) võib leida märke filosoofiamõistmisest, mille esimeseks kaasaegseks näiteks võib pidada George Edward Moore'i *common sense*'ile rõhuvat filosoofiat ning mis oli mõjukas eelkõige Oxfordi tavakeele koolkonnaga seotud filosoofide nagu Gilbert Ryle'i, John L. Austini, Paul Grice'i ja Peter Strawsoni hulgas.⁶ Näiteks Ryle võtab oma filosoofiamõistmise kokku järgmise võrdlusega: filosoof peab olema kui *kartograaf*, kes kaardistab tavakeele mõistelist geograafiat (Ryle 1963, 153; Strawson 1992, 2–3). Küpseima väljenduse leiab selline filosoofiamõistmine aga Peter Strawsoni filosoofias. Strawsoni järgi on meie igapäevasele mõtlemisele iseloomulik teatud hulk mõisteid, mis ei muutu ja on kõikidele inimestele ühised: näiteks samasus, reaalsus, tõde, teadmine, tähendus, tajus, seletus, olemasolu, aeg, tegu, vastutus jne (Strawson 1971, 10; Strawson 1992, 8, 24). Kuigi me suudame neid ja teisi keskseid mõisteid edukalt praktiliselt rakendada, puudub meil neist enamasti teoreetiline arusaamine — me ei suuda koheselt esitada piisavaid ja tarvilikke tingimusi, mille alusel nende rakendamine toimub. G. E. Moore on selle kohta öelnud, et oskame küll mõisteid kasutada, kuid ei tea nende analüüsi (Moo-

⁶ Vt. (Austin 2005), (Ryle 1964), (Ryle 2000), (Grice 1991a), (Grice 1991b). Kirjeldatava filosoofiamõistmise seotusest Moore'i filosoofiaga annavad tunnistust nii Strawsoni positiivsed vihjed Moore'i suunas (Strawson 1992) kui ka Grice'i meenutused Oxfordi koolkonna suhtumisest Moore'i (Grice 1991c). Moore'i *common sense* lähenemisest annab ülevaate (Moore 1962).

re 1962, 37). Teoreetiline arusaamine kesksetest kasutatavatest mõistetest on aga sageli vajalik nii teiste filosoofiliste probleemide lahendamiseks kui ka tavaelus. Filosoofi ülesandeks ongi Strawsoni järgi anda süstemaatiline ülevaade meie igapäevase mõtlemise üldisest mõistelisest struktuurist (Strawson 1992, 7). Tema lähenemist võib seega illustreerida järgmise võrdlusega: filosoof on kui *grammatik*, kes paneb kirja meie tavamõtlemise grammatikareeglid, millest inimesed küll mõeldes ja rääkides implitsiitselt lähtuvad, kuid mida nad ise ei suuda eksplitsiitselt sõnastada. Strawson on oma filosoofiat nimetanud ka *deskriptiivseks metafüüsikaks*, vastandades seda revisionistlikule metafüüsikale. Kui revisionistlik metafüüsika üritab Strawsoni järgi pakkuda meile maailmast mõtlemiseks erinevaid uusi ja paremaid mõistestruktuure, siis deskriptiivne metafüüsika rahuldub meie olemasoleva mõistestruktuuri kirjeldamisega, pidades seda suures osas õigeks.

Üldjoontes on kõik sellist filosoofiamõistmist toetavad filosoofid nõus, et filosoofia ei tegele mitte esmajoones maailmaga või teaduse ning teiste distsipliinidega, vaid eelkõige tavamõtlemises levinud mõistete analüüsimise ja defineerimise ning nende vaheliste seoste kirjeldamisega.⁷ Kõiki filosoofilisi probleeme interpreteeritaksegi selle filosoofiamõistmise raames mõistete sisu selgitamise probleemidena. Näiteks metafüüsika küsimus isikusamasuse kohta — ‘Mis on see, tänu millele jääb isik läbi aja samaks?’ — muutub küsimuseks meie isikusamasuse mõiste kohta: ‘Milliste tunnuste alusel peame isikut samaks läbi aja?’. Üldjuhul kaasneb sellise transformatsiooniga ka arvamus, et eelnenud metafüüsiline küsimus ei ole mõttekas või on põhimõtteliselt vastamatu.

2.3 Filosoof kui terapeut: *Filosoofiliste uurimuste Wittgenstein*

Niinimetatud terapeutilise filosoofiamõistmise juured lähtuvad Ludwig Wittgensteini hilistest töödest. Wittgensteini jaoks on filosoofia “võitlus nõiduslummusega, millesse meie aru meie keele mõjul satub” (Wittgenstein 2005, §109).⁸ Filosoofia eesmärgiks on “Näidata kärbsele teed välja kärbsepudelist” (Wittgenstein 2005, §309) — näidata haigele mõistusele, kuidas probleem, mis teda piinab, on tegelikult olematu. Seda tehes “filosoof ravib/käsitleb küsimust kui haigust” (Wittgenstein 2005, §255), kõigepealt diagnoosib selle ning seejärel ravib, “suunates sõnad metafüüsilisest kasutusest tagasi igapäevasesse kasutusse” (Wittgenstein 2005, §116) ning “kogudes meeles-

⁷ Arusaamad mõisteanalüüsist ja sellest, kuidas seda teha, võivad siiski oluliselt erineda. Väga erinevaid kaasaegseid arusaamu sellest, kuidas mõisteanalüüs toimub, võib leida näiteks järgmistest allikatest: (Brandom 2001a), (Brandom 2001b), (Chalmers ja Jackson 2001), (Jackson 1997), (Smith 1994), (Strawson 1992).

⁸ Kõik viited teosele (Wittgenstein 2005) on filosoofilist traditsiooni silmas pidades antud paragrahvi-, mitte leheküljenumbritega.

peasid kindlate eesmärkide tarvis” (Wittgenstein 2005, §127). Filosoofia tulemuseks on “ühe või teise mõttetuse paljastamine nagu ka nende muhkude paljastamine, mida aru on saanud, joostes vastu keele piire” (Wittgenstein 2005, §119).

Tänapäeval võib sellise Wittgensteinist lähtuva metafilosoofilise kontseptsiooni toetajateks pidada näiteks John McDowell, Paul Horwichit ja Barry Stroudi.⁹ Kõik nad jagavad arvamust, et filosoofia eesmärgiks ei ole luua uut teadmist maailma kohta, vaid pigem lahendada mõtlemise ette kerkinud probleeme, mis tekivad keele väärast kasutusest või selle toimimise väärast mõistmisest.

2.4 Filosoof kui teadlane: filosoofiline naturalism

Viimasena vaadeldav filosoofiakontseptsioon on selles peatükis kirjeldatavatest tänapäeval vahest mõjukaim. Tegu on metafilosoofilise või metodoloogilise naturalismiga, mille järgi filosoofia on samane teadusega. Naturalistid välistavad sageli igasuguse *a priori* teadmise võimalikkuse ning näevad filosoofia eesmärgina sünteetilise teadmise saamist loodusliku maailma kohta (Papineau 2007). Filosoofia ei uuri naturalistide järgi seega mitte näiteks teadmise mõistet, vaid üritab uurida teadmist ennast kui looduslikku fenomeni. Samuti on eesmärgiks uurida headust ja õiglust, intentsionaalsust ning teadvust kui looduslikke nähtusi. Tänapäeval võib sellist naturalismi seostada näiteks Hilary Kornblithi, David Papineau, Jerry Fodori, Michael Devitti, Peter Railtoni, Brian Leiteri, Michael Bishopi jt. nimedega.

3. Mis on filosoofia?

3.1 Filosoofia eesmärk

Kaasaegne filosoofia jätkab minu arvates projekti, millele pandi alus juba antiikajal. G. E. Moore on seda sõnastades kirjutanud, et filosoofia ülesandeks on: “Anda üldine kirjeldus tervest Universumist, mõeldes selle üle, milliseid asju me teame seal kindlasti olevat, kaaludes, kui tõenäoline on, et seal on teisi asju, mida me ei tea seal olevat, ja selgitades nende asjade vahelisi suhteid” (Strawson 1992, 29). Wilfrid Sellars kuulub sõnastus on järgmine: “Abstraktselt formuleerituna on filosoofia eesmärgiks mõista, kuidas asjad, selle sõna kõige laiemas mõttes, sobivad kokku, selle sõnapaari kõige laiemas mõttes” (Sellars 1991b, 1). Oma 1956. a. ilmunud olulises artiklis “Empiricism and the Philosophy of Mind” lisab Sellars, et filosoofiline ettevõtmine üritab erinevalt paarist eelnevast aastakümnest nüüd jälle täita oma klassikalist eesmärki: pakkuda terviklikku vaadet inimesest universumis (Sellars 1991a,

⁹ Vt. (McDowell 1996), (Horwich 2005a), (Stroud 2001).

172). Moore'ist ja Sellarsist lähtuvalt võib filosoofia eesmärgi kirjeldada järgmiselt:

Filosoofia (Igavene?) Eesmärk: Anda üldine ja terviklik kirjeldus maailmast ning inimese kui tajuva, mõtleva, kõneleva, tegutseva ... olendi kohast selles — luua terviklik, tõene ja praktiline¹⁰ maailmapilt.

Kirjeldamise kesksus eesmärgipüstituses ei tähenda sugugi, et filosoofia projekt on pelgalt teoreetiline. Filosoofiline mõtlemine saab oma impulsi sageli erinevatest tavaelus tekkivatest küsimustest, probleemidest, mõistatustest ja segadustest. Ühele küsimusele vastamiseks on vaja teada vastuseid teistele ja nendele vastamiseks omakorda kolmandatele ning sellise holistliku olukorra tõttu leitaksegi end sageli loomas terviklikku maailmapilti, et sellest siis hiljem nii individuaalses kui sotsiaalses praktilises arutlemises ja tegutsemises lähtuda.

20. sajandi resignatiivsete ja skeptilisemate filosoofiamõistmiste seisukohalt võib äsja pakutud eesmärk tunduda naiivne ning ülepaisutatud. Ihalus tervikliku kirjelduse järele maailmast ja inimese kohast selles ei ole aga kuhugi kadunud ka tänapäeval — see tundub olevat endiselt üks peamistest põhjustest, millepärast mõned inimesed hakkavad tegelema just filosoofiaga ning mitte teadustega. Tänapäeval tehakse filosoofiat enamasti küll tükitööna ning spetsialiseerudes, kuid tükitööd ja spetsialiseerumist seletavad pigem uurimisala pidev laienemine ja progress olemasolevatel aladel kui see, et soovitaksegi tegeleda vaid kitsaste valdkondade ja probleemidega. Oma nime *philos sophia* väärribki filosoofia just selle ihaluse tõttu — soovi tõttu tabada tarkust, näha kuidas kõik asjad kokku sobivad.

3.2 Kaks maailmapilti

Äsja kirjeldatud filosoofia eesmärgi valguses tuleb küsida, millisest eelnevalt käsitletud filosoofiamõistmisest kantult on kõige mõistlikum selle täitmise poole püüdlema asuda. Leian, et peaaegu kõigil filosoofiakontseptsioonidel on selle eesmärgi täitmisel oma roll ning visandangi järgmiseks Sellarsist inspireerituna filosoofiamõistmise, mis ühendab elemente kõigist eelnevalt käsitletud kontseptsioonidest.

Esitatava filosoofiamõistmise aluseks on teatud vaade sellele, millisest situatsioonist filosoofia end leiab, kui üritab pakkuda terviklikku kirjeldust maailmast ja inimese kohast selles. Sellars leidis, et filosoofia ees seisab tänapäeval kaks vastandlikku maailmapilti: ühelt poolt tavamõtlemise kese, millest on filosoofide poolt kokku pandud *ilmnev pilt* ehk pilt, mis lähtub suu-

¹⁰ 'Praktiline' viitab sellele, et otsitav maailmapilt ei pea olema ainult terviklik ja ja tõene, vaid ka säärane, mille abil on võimalik elada sellist elu, nagu inimesed üldjoontes elavad.

resti sellest, kuidas maailm meile igapäevaselt ilmneb; teiselt poolt aga erinevate teadusharude tulemustest kokku pandud teaduslik maailma- ja inimesepilt ehk *teaduslik pilt* (Sellars 1991a,b). Philip Pettit väidab Sellarsist läheduses, et iga ajastu filosoofiat tuleb mõista *ilmneva* ning *intellektuaalse* pildi dialektika läbi: kreeklaste probleemiks oli ilmneva pildi vastavusse viimine pildiga, mille neile paljastasid mõistus ja arutlemine; keskaja probleemiks oli ilmneva pildi vastavusse viimine pildiga, mille paljastasid ilmutus ja mõistus; uusajal ning tänapäeval on aga peamiseks probleemiks ilmneva pildi vastavusse viimine teaduse poolt paljastatava pildiga (Pettit 2004, 306). Ilmnevat pilti on minu arvates kõige viljakam mõista järgmise Hume'i remargi kaudu: "Kui minu käest siinkohal küsitaks... et kas olen tõesti üks neist skeptikuist, kes leiab, et kõik on ebakindel... siis vastaksin, et see küsimus on täiesti ülemäärane, kuna ei mina ega ka ükski teine isik ei ole kunagi siiralt ja järjekindlalt sellel arvamusel" (Hume 1978, 183). Hume vihjab sellele, et filosoofid võivad küll oma uurimistöös uskuda igasuguseid asju, kuid igapäevases tegutsemises jäävad nad inimesteks ning ei saa teatud mõistete kasutamisest, teatud uskumustest ja ka mõnedest hoiakutest loobuda. Eelkõige nendest mõistetest, uskumustest ja hoiakutest, millest inimesed ei saa praktilises tegutsemises loobuda — *praktika absoluutsetest eeldustest* — tulebki mõista ilmnevat pilti koosnevat. Mõned illustratiivsed näited:

- (1) Uskumus, et eksisteerin mina ise kui elav inimene; et eksisteerib välismaailm ning selles on mitmeid objekte ja teisi inimesi, kellega olen oma elu jooksul kokku puutunud; et on mitmeid asju, mida välismaailma ja teiste inimeste kohta teame jne (Moore 1962).
- (2) Maailma tajumine ajas ja ruumis ning aja ja ruumiga seonduvad mõisted (Kant 2000, Strawson 1992).
- (3) Objektide tajumine värvilisena, kindla kuju ja suurusega ning üksteise suhtes suhestatult; värvi kui sellise, kuju, suuruse ja erinevate suhete nagu suurem-kui, pikem-kui jne mõisted.
- (4) Induktiivne järeldamine ning põhjuslike seoste eeldamine; põhjuslikkuse mõiste (Hume 1978).
- (5) Enda käsitlemine *agendina*: tegutseva olendina, kes on võimeline praktiliseks arutlemiseks ning valikute tegemiseks. Isegi juhul, kui agentsus on seotud vaba tahtega ning vaba tahe on illusioon, ei suuda me loobuda igapäevaselt agendina käitumast.
- (6) Reaktiivsed hoiakud vastusena teiste isikute ning enda tegudele: näiteks põlgus, hukkamõist ning süütunne (Strawson 1974). Isegi kui

vaba tahet ei ole ning isikud teevad oma tegusid omamata nende üle mingit tegelikku kontrolli, ei suuda me loobuda nende ja enda tegudele reageerimast põlguse, hukkamõistu ja süütundega; ei suuda loobuda eeldusest, et tegutsenud isikutel on vaba tahe.

- (7) Normatiivsed väited: 'A peaks tegema x ', 'A teeks õigesti, kui ta teeb x ', 'on hea, et A tegi x ' jne. Isegi juhul, kui selgub, et normatiivsust ei saa naturaliseerida ning leitakse, et on piisavalt põhjusi see olematuks kuulutada, ei suuda me loobuda selliseid väiteid esitamast.
- (8) Indeksikaalse sisuga (sisaldab mõisteid nagu 'mina', 'praegu', 'siin') uskumuste omamine (Perry 1979). Isegi juhul, kui indeksikaalsust ei saa naturaliseerida, peame selliseid mõisteid kasutama, et ratsionaalse agendina tegutseda.

Sellistest ja teistest praktika absoluutsetest eeldustest koosnebki ilmnev pilt: pilt meist endist ja maailmast, nii nagu need meile igapäevases tegutsemises ilmnevad.

Ilmnevale pildile vastandub teaduslik pilt, mis pannakse kokku erinevate teaduste teooriatest. Teadusliku pildi muudab Sellars'i arvates eriliseks see, et selles postuleeritakse tajumatuid entiteete, et seletada tajutavate objektide käitumist ilmnevas maailmas (Sellars 1991b, 7). Selle uue pildi seletuslik jõud on paljude arvates tunduvalt suurem kui ilmneva pildi oma ning see seab ilmneva pildi reaalsuse kahtluse alla. Nii näiteks on Sellars oma vastavat arvamust väljendades öelnud, et "maailma kirjeldamisel ja seletamisel on teadus kõigi asjade mõõt, olevate — et/kuidas need on, olematute — et/kuidas need ei ole" (Sellars 1991a, 173). Teaduslikust pildist ei pea aga ilmtingimata mõtlema Sellars'i võtmes ega pea ka lootma, et on võimalik ühendteadus. Erinevad teadusharud pakuvad lihtsalt teooriaid, millel on ilmneva pildiga vastuollu minevad implikatsioonid. Kui parimad teaduslikud teooriad ja nende implikatsioonid ühendada terviklikuks pildiks inimesest ja maailmast, siis saamegi teadusliku pildi.

3.3 Filosoofia kahe pildi vahel

Tänapäeva filosoofia ees seisvad ülesanded tõese ja tervikliku maailmapildi loomisel saavad mõistetavaks, kui märkame, et eelnevalt kirjeldatud ilmnev ning teaduslik pilt on omavahel vastuolus. Kahe pildi pörkumine väljendub mitmeti: kui teadusliku pildi kohaselt koosneb kõik parasjagu fundamentaalseks peetavate osakeste kogumitest, siis on üsna raske näha, kuidas leiavad sellises maailmapildis koha värvid, intentsionaalsus, teadvus, normatiivsus jne. Neuroteadused ja evolutsioonipsühholoogia seavad samas kahtluse alla vaba tahte, agentsuse, vastutuse ning moraali. Nende kahe pildi pinges

võibki filosoofia ülesannet tõese maailmapildi loomisel näha kaheastmelise-
na ning kolmest osast koosnevana. Esimesel astmel on filosoofia eesmärgiks
kahe maailmapildi kokkupanek.

(1-A) *Ilmnev pilt*: filosoofia ülesandeks on leida praktika absoluutsed
eeldused ning panna nendest kokku ilmnev pilt.

(1-B) *Teaduslik pilt*: filosoofia ülesandeks on reflekteerida teaduse tege-
vuse üle ning panna erinevate teaduste teooriatest kokku teadus-
lik pilt.

Oma lõpliku eesmärgi inimese ja maailma mõistmisel ja kirjeldamisel
täidab filosoofia aga teisel astmel, kus eesmärgiks on luua midagi, mida Sel-
lars nimetas sünoptiliseks vaateks.

(2) *Sünoptiline vaade*: teisel astmel on filosoofia ülesandeks teadusli-
ku ja ilmneva pildi vahekorra analüüsimine — vastuolude leidmi-
ne ning nende eemaldamine, näidates, milline pilt peaks peale jää-
ma; lahendamata pingete leidmine ja nendest järelduste tegemine
ning niiviisi tervikliku ja süstemaatilise kirjelduse andmine inime-
sest kui tajuvast, mõtlevast, kõnelevast, tegutsevast... olendist.

Küsimusele 'Mis on filosoofia?' võiks sellise filosoofiamõistmise kohaselt
vastata järgnevalt:

Filosoofia on intellektuaalne tegevus, mille eesmärgiks on luua ter-
viklik ja tõene, kuid samas ka praktiline maailmapilt — anda üldi-
ne kirjeldus maailmast ning inimese kui tajuva, mõtleva, kõneleva
ja tegutseva... olendi kohast selles, avastades/luues nii ilmneva kui
ajastu intellektuaalse pildi (tänapäeval teadusliku pildi) inimesest ja
maailmast ning neid omavahel sobitades.

Visandatud filosoofiamõistmine hõlmab endasse kõik artikli eelmises
osas käsitletud filosoofiakontseptsioonid ning võimaldab meil ühtlasi mõis-
ta kesket osa kaasaegsest filosoofiast. Ilmneva pildi kokkupanek vastab enam-
vähem Strawsoni deskriptiivse metafüüsika kontseptsioonile. Fenomenolo-
ogial, niivõrd kui selle eesmärgiks on asjade eelarvamustevaba kirjeldamine
nii nagu need meile ilmnevad, on samuti oma roll ilmneva pildi koostamisel.
See aga ei tähenda, et ilmneva pildi kokkupanemisel tuleb lähtuda ainult
traditsioonilisest solipsistlikust mõisteanalüüsist või fenomenoloogiast. Ap-
pi tuleb ka viimase kümne aasta jooksul tekkinud *eksperimentaalfilosoofia*,¹¹

¹¹ Vt. (Knobe 2007).

mis uurib statistiliste meetoditega inimeste intuitsioone vastusena teatud hüpoteetilistele olukordadele, eesmärgiga analüüsida mõisteid ning koguda infot implitsiitsete uskumuste kohta. Teadusliku pildi kokkupanek eeldab aga teaduse tegevuse ja meetodite üle mõtlemist ning erinevate teadusharude tegevusega kursis olemist nende saadusi omavahel sobitades. See ülesanne vastab osale ideaalkeele traditsiooni ning kaasaegse filosoofilise naturalismi filosoofiamõistmisest. Filosoofid uurivad nende kontseptsioonide järgi ühelt poolt meta-teadlastena seda, kuidas teadus toimib, teiselt poolt aga koos teadlastega filosoofiliste naturalistidena seda, kuidas asjad on. Tagatipuks panevad nad erinevate teaduste saavutustest koos ontoloogiliste kaalutlustega kokku teadusliku pildi. Wittgensteinilik teraapia muutub oluliseks teisel astmel, et elimineerida pseudoprobleemid, mis tekivad näiteks tavakeele põhjendamatust kasutusest teaduses. Samuti on teisel astmel oluline tavakeele täpsemaks muutmine ning tasakaalu leidmine ilmneva ning teadusliku pildi vahel, ülesanne, mis vastab teisele olulisele osale ideaalkeele filosoofiamõistmisest.

Esitatud filosoofiamõistmine aitab meil mõista kaasaegse filosoofia keskselt osa. Enamik tähtsamatest kaasaegsetest filosoofiaprobleemidest ongi tekkinud ilmneva ja teadusliku pildi pörkumisel ning on lahendatavad ainult siis, kui nii ilmnev kui ka teaduslik pilt on piisavalt selged ning neist üritatakse kokku panna sünoptilist vaadet. Näideteks sobivad kõik valdkonnad, kus väidetakse, et on olemas *seletuslik lõhe*: viimase paari aastakümne jooksul filosoofia keskmesse tõusnud vaimufilosoofia probleemid teadvuse ning intentsionaalsuse sobitamisega füsioloogilikkude maailmapilti; agentsuse ja normatiivsuse naturaliseerimisega seonduvad probleemid tegutsemisteoorias ja metaetikas; vastuolo traditsioonilise normatiivse *a priori* epistemoloogia ning nüüd tekkinud naturaliseeritud epistemoloogia vahel jne. Paljud neid probleeme lahendada püüdvad kaasaegsed filosoofid lähtuvadki implitsiitselt siin visandatud filosoofiamõistmisest. Selle filosoofiamõistmise eksplitseerimine ning probleemide tekkimise põhjuste avalikkuse ette toomine aitaks aga minu arvates nii neid kui paljusid teisi keskseid probleeme oluliselt paremini lahendada, rääkimata siis veel ilmneva ja teadusliku pildi selgitamisel toimuvast tööst, mille puhul ei anta endale sageli aru, mida täpselt tehakse.¹²

¹² Täna kommentaaride eest Eesti filosoofia III aastakonverentsi publikut ning *Studia Philosophica Estonica* anonüümset retsensenti.

Kirjandus

- Austin, J. L. (2005). Kaitsekõne vabandustele, *Akadeemia* 11: 2487–2520.
- Brandom, R. (2001a). *Articulating Reasons*, Harvard University Press, Cambridge.
- Brandom, R. (2001b). Reason, expression and the philosophic enterprise. C. P. Ragland ja S. Heidt (toim), *What is Philosophy?*, Yale University Press, New Haven, lk 74–95.
- Chalmers, D. ja Jackson, F. (2001). Conceptual analysis and reductive explanation, *The Philosophical Review* 110: 315–361.
- Cohnitz, D. ja Rossberg, M. (2006). *Nelson Goodman*, Acumen, Chesham.
- Grice, P. (1991a). Conceptual analysis and the province of philosophy, *Studies in the Way of Words*, Harvard University Press, Cambridge, lk 181–185.
- Grice, P. (1991b). Postwar oxford philosophy, *Studies in the Way of Words*, Harvard University Press, Cambridge, lk 171–180.
- Grice, P. (1991c). Retrospective epilogue, *Studies in the Way of Words*, Harvard University Press, Cambridge, lk 339–385.
- Hegel, G. W. F. (2002). *Hegel's Philosophy of Right*, Focus Publishing, Newburyport. Tõlk. Alan White.
- Horwich, P. (2005a). *From a Deflationary Point of View*, Oxford University Press, Oxford.
- Horwich, P. (2005b). Wittgenstein's meta-philosophical development, *From a Deflationary Point of View*, Oxford University Press, Oxford, lk 159–171.
- Hume, D. (1978). *A Treatise of Human Nature*, 2. tr, Clarendon Press.
- Husserl, E. (1965). Philosophy as a rigorous science, *Phenomenology and the Crisis of Philosophy*, Harper & Row, New York, lk 71–147.
- Jackson, F. (1997). *From Metaphysics to Ethics: A Defence of Conceptual Analysis*, Clarendon Press, Oxford.
- Kant, I. (2000). *The Critique of Pure Reason*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Knobe, J. (2007). Experimental philosophy, *Philosophy Compass* 2: 81–92.
- Kripke, S. (1982). *Wittgenstein on Rules and Private Language*, Harvard University Press, Cambridge.
- Marx, K. (2005). Theses on Feuerbach. D. McLellan (toim), *Selected Writings*, 2. tr, Oxford University Press, Oxford, lk 171–174.
- McDowell, J. (1996). *Mind and World*, Harvard University Press, Cambridge.

- Moore, G. E. (1962). A defence of common sense, *Philosophical Papers*, Collier Books, New York.
- Papineau, D. (2007). Naturalism. E. N. Zalta (toim), *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
URL: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2007/entries/naturalism/>
- Perry, J. (1979). The essential indexical, *Noûs* **13**: 3–21.
- Pettit, P. (2004). Existentialism, quietism, and the role of philosophy. B. Leiter (toim), *The Future for Philosophy*, Oxford University Press, Oxford, lk 304–327.
- Roberts, J. R. (2007). *A Metaphysics for the Mob: The Philosophy of George Berkeley*, Oxford University Press, Oxford.
- Rorty, R. (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press, Princeton.
- Russell, B. (1959). *The Main Problems of Philosophy*, Oxford University Press, Oxford.
- Ryle, G. (1963). The theory of meaning. C. E. Caton (toim), *Philosophy and Ordinary Language*, University of Illinois Press, Chicago, lk 128–153.
- Ryle, G. (1964). *Dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ryle, G. (2000). *The Concept of Mind*, University of Chicago Press, Chicago.
- Sellars, W. (1991a). Empiricism and the philosophy of mind, *Science, Perception and Reality*, Ridgeview, Atascadero, lk 127–196.
- Sellars, W. (1991b). Philosophy and the scientific image of man, *Science, Perception and Reality*, Ridgeview, Atascadero, lk 1–40.
- Smith, M. (1994). *The Moral Problem*, Blackwell, Oxford.
- Strawson, P. (1971). *Individuals*, Methuen, London.
- Strawson, P. (1974). Freedom and resentment, *Freedom and Resentment and other essays*, Methuen, London, lk 1–25.
- Strawson, P. (1992). *Analysis and Metaphysics*, Oxford University Press, Oxford.
- Stroud, B. (2001). What is philosophy?. C. P. Ragland ja S. Heidt (toim), *What is Philosophy?*, Yale University Press, New Haven, lk 25–46.
- Wittgenstein, L. (2005). *Filosoofilised Uurimused*, Ilmamaa, Tartu. Tõlk. Andres Luure.
- Wood, A. (2001). Enlightenment apology, enlightenment critique. C. P. Ragland ja S. Heidt (toim), *What is Philosophy?*, Yale University Press, New Haven, lk 96–120.

What is philosophy?

My main aim in this paper is to provide a certain sort of answer to the question 'What is philosophy?'. In the first part I will give a short overview of the central ideas of the four most dominant conceptions of philosophy of the 20th century: the ones supported by philosophers belonging to the ideal and the ordinary language traditions, the one suggested by later Wittgenstein, and the one championed by modern-day methodological naturalists. In the second part I will build on Wilfrid Sellars's ideas and sketch a conception of philosophy which amalgamates the four conceptions into one and sees philosophy as an intellectual activity that aims at constructing a comprehensive, true and practical worldview by, first, constructing both the manifest and the scientific images of man and world and, second, fitting them together.

Keywords: metaphilosophy, Sellars, manifest image, scientific image
